

کاربرد و تحلیل فضای سبز منطقه ۱۰ کلان شهر تهران^۱ (با تاکید بر ارائه مدل علمی کاربردی)

محمود وارسته^۲

کارشناسی ارشد شهرسازی، دانشگاه عدالت، تهران، ایران

ناصر اقبالی

دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران ایران

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۶/۴/۲۶

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۶/۱/۳۰

چکیده

با افزایش جمعیت شهرها، کاربری‌های فضای سبز شهری مورد توجه بیشتری قرار گرفته است. از این رو هر چه شهرها بزرگ‌تر می‌شوند احساس نیاز به وجود فضای سبز برای بهره‌برداری مستقیم و نقش پالایش محیط روز بروز بیشتر می‌شود. در این پژوهش فضای سبز منطقه ده شهر تهران مورد بررسی قرار گرفته است. یکی از مهمترین اولویت‌های منطقه با توجه به کمبود سرانه فضای سبز و وجود بافت فرسوده و متراکم منطقه، اجرای طرح‌ها و برنامه‌های مختلف برای توسعه فضای سبز است یافته‌های پژوهش به روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از شیوه پیمایش میدانی به دست آمده است و بر اساس نتایج بدست آمده از مدل SWOT می‌توان گفت که فضای سبز منطقه ده از کمبود سرانه برخوردار است و از طرف دیگر جمعیت این منطقه در حال افزایش است و میزان فضای سبز منطقه با فضای سبز استاندارد مطابقت ندارد.

واژگان کلیدی: برنامه‌ریزی شهری، فضای سبز شهری، منطقه ۱۰ شهر تهران

۱- این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد می‌باشد.

۲- محمود وارسته (نویسنده مسئول) mahmoudvarasteh@yahoo.com

مقدمه

در هر دوره و زمانی، با توجه به دانش و علم بشر، نیازها و خواسته‌های او، شرایط اجتماعی - اقتصادی، سیاسی - ایدئولوژیکی، سکونتگاه‌های مرتبطی بوجود می‌آیند و به نوعی در خدمت رفع نیازهای بشری قرار می‌گیرند. اولین سکونتگاه‌ها به شکل روستاهای سنتی بودند و جدیدترین آنها یعنی ابر شهرها با بیش از ۱۰ میلیون نفر جمعیت در پهنه این کره خاکی ایجاد شده‌اند. این شهرها با تغییراتی که در آنها ایجاد شده با طبیعت فاصله‌ی زیادی پیدا کرده‌اند. آلودگی‌های ناشی از صنایع و تکنولوژی شهرها را به جهنمی برای ساکنان آن تبدیل کرده است. همچنین توسعه بی‌رویه شهرها به صورت افقی و عمودی باعث تخریب طبیعت شده است. طبیعت و فضای سبز که سال‌ها به عنوان قلب تپنده‌ی زیست گاه‌های بشری ایفای نقش می‌کرد و بهترین محل و موقعیت ایجاد شهرهای نخستین بود. با بی‌توجهی به ساکنان شهر رو به افول و نابودی گذاشته است. با توجه به این بحران‌ها که روز به روز شهرها را تهدید می‌کند مانند آلودگی‌های صوتی، آلودگی‌های هوایی، و فشاهای روانی که در نتیجه زندگی در میان ازدحام ساختمان‌های سنگی و ترافیک‌های شدید و تردد انواع وسایل حمل و نقل لزوم توجه به نیازهای این جمعیت عظیم شهری احساس می‌گردد. افزایش جمعیت و تمرکز آن در سطح منطقه‌ای اثرات مستقیم بر کیفیت محیط زیست دارد. به‌طوری‌که رشد جمعیت، فقر و فرسایش محیط زیست در کشورهای رو به رشد دوری باطل را ایجاد کرده است. این دور باطل کیفیت زندگی مردم را به شدت تحت تأثیر قرار داده و تلاش‌های کشورهای جهان سوم را برای دستیابی به توسعه پایدار بی‌نیجه گذارده است. یکی از راه‌های رسیدن به توسعه پایدار داشتن رفاه و آسایش در زندگی جامعه می‌باشد که امروزه تلاش همه مسوولین و دست‌اندرکاران امور جامعه تأمین رفاه و آسایش مردم می‌باشد. آسایش و رفاه زندگی به دو قسمت مادی و معنوی یا روحی تقسیم می‌شود. که آسایش روحی و معنوی مهمتر از بقیه عوامل می‌باشد یکی از عوامل بیرونی تأمین آسایش و رفاه در فضاهای پر ازدحام شهری فضاهای سبز شهری می‌باشد که تا به حال پژوهش‌های زیادی تأثیر آن را بر آسایش شهروندان به اثبات رسانده است. از این رو امروزه بر نقش حساس و تعیین کننده طراحی و برنامه‌ریزی شهری در جهت حفظ ارتباط و محیط‌های شهری با فضای سبز و طبیعت تاکید می‌شود. (saeednia,2003: 2)

مبانی نظری

افزایش شتاب‌زندگی مدرن شهری و فرهنگ، بی‌تفاوتی مدرن شهرنشینان منجر به کاهش تعامل اجتماعی شهروندان با یکدیگر و غفلت از اهمیت فضاهای عمومی بستر ساز برای این تعامل‌های اجتماعی شده است. به عبارتی دیگر آن چه امروزه در سرآغاز قرن بیست و یکم برای شهرهای ما بحران محسوب می‌شود و چهره شهرها را زشت و نابسامان و شهروندان را افرادی بی‌روح، خسته و آزرده کرده است، گسستن و نابودی تدریجی پیوند انسان و طبیعت است که متأسفانه در سال‌های اخیر در کنار توسعه شهری و نظام شهرنشینی کشور به این مسئله کمتر توجه شده است. (Zangi Abadi and Mokhtari, 2005) اگر در گذشته، فضاهای سبز به علت وسعت محدود شهرها و سهولت دسترسی ساکنین به نواحی اطراف، بیشتر در جنبه‌های زیباسازی و ظاهر سازی سیمای نواحی شهرها اهمیت حیاتی، تجلی می‌یافت. اهمیت حیاتی فضای سبز در دنیای امروز، نه فقط به دلیل ارزش‌های تفریحی، اقتصادی،

بلکه به علت اهمیت زیست محیطی آن است. به عبارتی دیگر مهم‌ترین تأثیر فضای سبز در شهرها، کارکرد زیست محیطی آن است که با ایجاد تعادل بخشی در متابولیسم شهر از یک سو و بالا بردن سطح زیبایی از سوی دیگر، سبب افزایش کیفیت زیستی شهرها می‌شوند. (Ben Consulting Engineers, 2007: 3). مهم‌ترین تأثیر فضای سبز در شهرها تعدیل دما، افزایش رطوبت نسبی، لطافت. هوا و جذبگرد و غبار است (Pour ahmad et al, 2009: 31) فضاهای سبز و باز شهری نه تنها به دلیل اهمیت تفریحیشان مورد توجه می‌باشند. بلکه به دلیل نقشی که در حفظ و تعادل محیط زیست شهری و تعدیل آلودگی هوا و پرورش روحیو جسمی ساکنان شهر ایفا می‌کنند. فضاهای سبز می‌توانند خدمات اجتماعی و روانی بسیار زیادی ارائه دهد و به عنوان عاملی که می‌تواند نقش بسیار مهمی در توانمند ساختن شهرهای جدید و همچنین ساکنان آن‌ها داشته باشد، عمل کند (Ulrich, 1981: 2; varesi et al, 2008: 88) به علاوه فضاهای سبز شهری باعث تنوع زیستی و حفاظت از محیط زیست، کاهش آلودگی های هوا و صوتی، سایه افکنی و تنظیم میکرو و کلیمای، کمک به آرام کردن جریانات سیل و کیفیت آب و ایجاد سطح نفوذپذیری برای جذب آب می‌شود.

به خصوص این که "مردم یک اولویت ذاتی برای چشم اندازهای طبیعی فراتر از چشم اندازهای کالبدی شهر قائلند به ویژه اگر شهر دارای کمبود آب و رستنی‌ها باشد از این رو فضای سبز عمومی هم از دیدگاه تأمین نیازهای زیست محیطی شهرنشینان و هم از نظر تأمین فضای فراغت و بستر ارتباط و تعامل اجتماعی آنان جایگاهی در خور اهمیت و باید از نظر کمی و کیفی دارد (Sozanchi, 2004:5) متناسب با حجم فیزیکی شهر (ساختمان‌ها، خیابان‌ها و جاده‌ها) و نیازهای جامعه (از لحاظ روانی، گذران اوقات فراغت و نیازهای بهداشتی) ساخته شود، تا بتواند به عنوان فضای سبزی فعال، بازدهی زیست محیطی و مستمری داشته باشد (Majnonyan, 1995: 45) از این رو بررسی، سطح بندی و آگاهی از چگونگی توزیع فضایی سرانه فضای سبز شهری در شهر تهران با هدف بازشناخت کمبودها و تنگناهای موجود و همچنین رعایت اصل عدالت فضایی ضروری به نظر می‌رسد و از جمله بهترین راهکارهای به شمار می‌رود که در صورت توجه مدیران شهری به آن می‌تواند نقش مهمی در رفع معضلات زیست محیطی و اجتماعی این شهر داشته باشد.

۲-۱ کاربرد فضای سبز در برنامه‌ریزی شهری و ضرورت آن در شهرها

امروزه مفهوم شهرها بدون فضای سبز مؤثر در اشکال گوناگون آن دیگر قابل تصور نیست. پیامدهای توسعه شهری و پیچیدگی‌های معضلات زیست محیطی آنها موجودیت فضای سبز و گسترش آن برای همیشه اجتناب ناپذیر کرده‌اند. شهرها به عنوان کانون‌های تمرکز فعالیت و زندگی انسان‌ها برای اینکه بتوانند پایداری خود را تضمین کنند چاره پیکره یگانه شهرها در متابولیسم آنها نقش اساسی دارند که کمبود آن‌ها می‌تواند اختلالات جدی در حیات شهری به وجود آورد. توجه به فضای سبز به طور عام به عنوان ریه‌های تنفسی شهرها تعریف اغراق آمیزی از کارکرد آن نیست. بلکه این شبیه بیان کننده حداقل کارکرد آن در مفهوم اکولوژیک شهرها به شمار می‌رود. این فضاها هم از دیدگاه تأمین نیازهای زیست محیطی شهرنشینان و هم از نظر تأمین فضاهای فراغت و بستر ارتباط و تعامل اجتماعی آن جایگاهی درخور اهمیت دارد. در اینجا به مهمترین کارکردهای فضاهای سبز در شهرها اشاره می‌شود.

- ۱- کارکرد تفریحی: پارک‌ها بهترین محل برای آرامش و رفع خستگی هستند. امروزه کارکرد تفریحی پارک‌ها و فضای سبز جایگزین بخشی از کارکردهای تفریحی خانواده روابط همسایگی و محلی، بازار و ... شده است.
 - ۲- کارکرد بهداشتی: پارک‌ها و فضای سبز را می‌توان در زمره مراکز تأمین کننده بهداشت و جان و روان افراد دانست. نقش گسترده فضای سبز در تمرکز اعصاب بر کسی پوشیده نیست.
 - ۳- کارکرد ارتباطی: پارک‌ها زمینه ساز روابط نانوشته سازمان یافته‌ای هستند که با توجه به نیازهای اقشار مختلف اجتماعی شکل می‌گیرد و دوام می‌یابد.
 - ۴- کارکرد آموزشی: بازی و سرگرمی در آموزش و پرورش جسم و ذهن کودکان سهم موثری دارد. پارک‌ها هرچند وسایل بازی اندکی دارند، زمینه کسب مهارت و خلاقیت را برای کودکان فراهم می‌سازند.
 - ۵- کارکرد خرید و فروش: به رغم اینکه پارک‌ها جایگاه گردش و آرامش هستند به دلیل حضور گسترده مردم در آنها جای مناسب و پررونقی برای عرضه کالاهای مختلف مورد نیاز گردشگران هستند.
- عملکردهای فضای سبز را می‌توان به چهار دسته کلی تقسیم کرد
- ۱- فضای سبز عمومی: این‌ها فضاهای سبز شهری و پارک‌ها هستند که عملکردهای اجتماعی دارند. این فضاها برای عموم مردم در گذران اوقات فراغت تفریح گردهمایی‌های اجتماعی و فرهنگی مورد استفاده قرار می‌گیرد.
 - ۲- فضای سبز نیمه نیمه: این فضاها نسبت به فضاهای عمومی محدودترند. مانند محوطه‌های باز بیمارستان‌ها، ادارات دولت و نظایر آن می‌باشند.
 - ۳- فضای سبز معابر و خیابان‌ها: از جمله فضاهای سبز شهری‌اند که به طور معمول درختکاری حاشیه باریکی از حد فاصل پیاده رو و سواره را تشکیل می‌دهد.
 - ۴- فضای سبز خصوصی: شامل کلیه فضاها از جمله باغچه‌ها و باغ‌های موجود در شهر است که استفاده آن محدود به مالکان آن می‌باشد.
- همچنین مهم‌ترین اثرات فضای سبز در شهرها، کارکردهای زیست محیطی آنهاست که شهرها را به عنوان محیط زیست جامعه انسانی معنی دار کرده و با مقابله با اثرات سوء گسترش صنعت و کاربری نادرست تکنولوژی از یک سو و بالا بودن سطح زیبایی از سوی دیگر، باعث افزایش کیفیت زیستی شهرها می‌شوند. مهم‌ترین اثرات فضای سبز در شهرها تعدیل دما، افزایش رطوبت نسبی، تلطیف هوا و جذب گرد و غبار است. سایر اثرات فضای سبز در شهرها نقش نسبی دارند ولی مجموعه اثرات فضای سبز حضور آنها را در شهرها اجتناب ناپذیر می‌کند به طوری که بدون وجود آنها ممکن نیست شهرها پایدار باقی بمانند.
- مجموعه اثرات فضای سبز را می‌توان به طور خلاصه به شرح زیر جمع بندی کرد:
- آلودگی هوا: فضای سبز به ویژه در شکل پیره درختی در کاهش آلودگی‌های شیمیایی هوا بسیار مؤثر می‌باشد.
- آلودگی صدا: فضای سبز مناسب به ویژه درختان در صورت برخورداری از گونه‌های مناسب و کاشت اصولی تا ۴ دسی بل صدا را کاهش می‌دهند.

تولید اکسیژن و جذب دی اکسید کربن: اگر چه در مقیاس کلان شهری از نظر ایجاد توازن اکسیژنی نقش درختان نمی‌تواند قابل ملاحظه باشد ولی در مقیاس خرد شهری قابل چشم پوشی نیست. هر درخت راش با دیرزیستی

متوسط، به اندازه سه برابر حجم دو اتاق یک نفره می‌تواند دی اکسید کربن از هوا پاکسازی کند در حالی که ۳۰ تا ۴۰ متر مربع از درختان می‌توانند اکسیژن مورد نیاز یک نفر را تأمین کنند.

کنترل تشعشعات و بازتاب نور

کنترل ترافیک: آرایش فضای سبز در محورهای درون شهری عاملی مؤثر در کنترل ترافیک به شمار می‌رود. زیبایی‌آفرینی: زینت شهرها و مطلوبیت آنها برای زیست، مدیون زیبایی‌آفرینی فضای سبز در اشکال متنوع خود است. معماری شهرها: فضای سبز، جایگزین مناسبی برای سایر مصالح مورد استفاده در معماری جهت تقسیم فضای ایجاد حفاظت، خلوتگاه، فضای خصوصی و... به شمار می‌روند. علاوه بر این به عنوان کاتالیزور عامل مهمی در ایجاد پیوند و ارتباط منطقی بین ساختمان‌ها به شمار می‌رود.

جذب فون: فضای سبز طبیعت بی جان شهرها را به سوی سیستم‌های طبیعی سوق داده و سبب جذب فون ویژه‌ای می‌شود که فضای بی روح آنها را قابل تحمل تر می‌کند.

کنترل باد: فضای سبز و به ویژه کاشت درختان - در صورت کاشت مناسب و هدفمند - می‌توانند در هدایت باد و تغییر جهت آن مؤثر باشند.

تأثیر روانی: فضای سبز و به ویژه رنگ سبز و یا تغییرات فصلی آن دارای اثرات روانی بسیار موثری است. ذخیره انرژی: کاشت صحیح درختان می‌تواند بر روی مصرف انرژی در ساختمان‌ها تأثیر قابل ملاحظه‌ای داشته باشد. هزینه گرم کردن یا خنک کردن ساختمان‌ها در صورت کاربرد درست درختان کاهش می‌یابد. درختان باعث جذب ۹ درصد انرژی خورشیدی در تابستان شده و گرمای داخلی ساختمان‌ها را می‌توانند کاهش دهند. در اماکن مسکونی که در مناطق بادگیر قرار دارند، کاشت درختان به صورت بادشکن می‌تواند هزینه گرم کردن ساختمان‌ها را برحسب درجه بادگیری و تراکم بادشکن ۴ تا ۲۲ درصد کاهش دهد.

تاج بری یا برگاب: درختان با جذب برگاب می‌توانند حرکت و جریان آب را در سطح غیرقابل نفوذ شهر کند کرده و راه افتادن آب در سطح شهر را به تأخیر بیندازند. سوزنی برگان تا ۴۰ درصد و پهن برگان تا ۲۰ درصد توانایی دارند که آب باران را گرفته و دوباره از طریق تبخیر به فضا برگردانند.

درختان و سیلاب: درختان با جذب برگاب از یک سو و هدایت آن به اندام‌های خود سبب کندی جریان‌های تند و سیلابی می‌شوند. سطح اندام‌های درختان از یک سو سرعت سیلاب‌ها را سه برابر کاهش می‌دهند و از هزینه‌های ساخت سیستم‌های هدایت جریان‌های سیلابی می‌کاهند.

کاهش دما و افزایش رطوبت نسبی: فضای سبز در شکل چیره درختی به علت گسترش سطح برگی قابل توجه خود نسبت به سایر اشکال گیاهی می‌تواند از طریق تعریق سبب افزایش رطوبت نسبی، کاهش دما و تلطیف هوا شود. یک درخت به تنهایی به اندازه ۱۰ کولر هوا را مطبوع و خنک می‌کند. درختان دما را کاهش داده، هوا را به حرکت و جریان وا می‌دارند و از خشکی هوا جلوگیری می‌کنند.

درختکاری از گونه راش به مساحت یک هکتار در شش ماه می‌تواند ۳ هزار تن آب را به صورت بخار آب در هوا پخش کند. عمل تعریق درختان با جذب کالری همراه است و به همین جهت سبب کاهش دما می‌شود.

تغییر میکروکلیم: مهم‌ترین نقش فضای سبز و درختان بالابودن سطح آسایش شهروندان از راه تغییر در میکروکلیم است. فضای سبز شبه جنگلی از این نظر دارای ثمربخشی بیشتر است. حداکثر و حداقل دما در داخل توده جنگلی نسبت به فضای باز مجاور متعادل‌تر است.

مقابله با جزایر گرما: هم اکنون پژوهشگران، نواحی شهری را جزایر گرما نامیده‌اند. زیرا سطوح تیره زمین در شهرها ۳ تا ۵ درجه بیش از زمین‌های مجاور گرمای خورشید را در طول روز جذب می‌کنند، از این راه در ۳۰ درصد از آلودگی‌های هوا سهم می‌باشند.

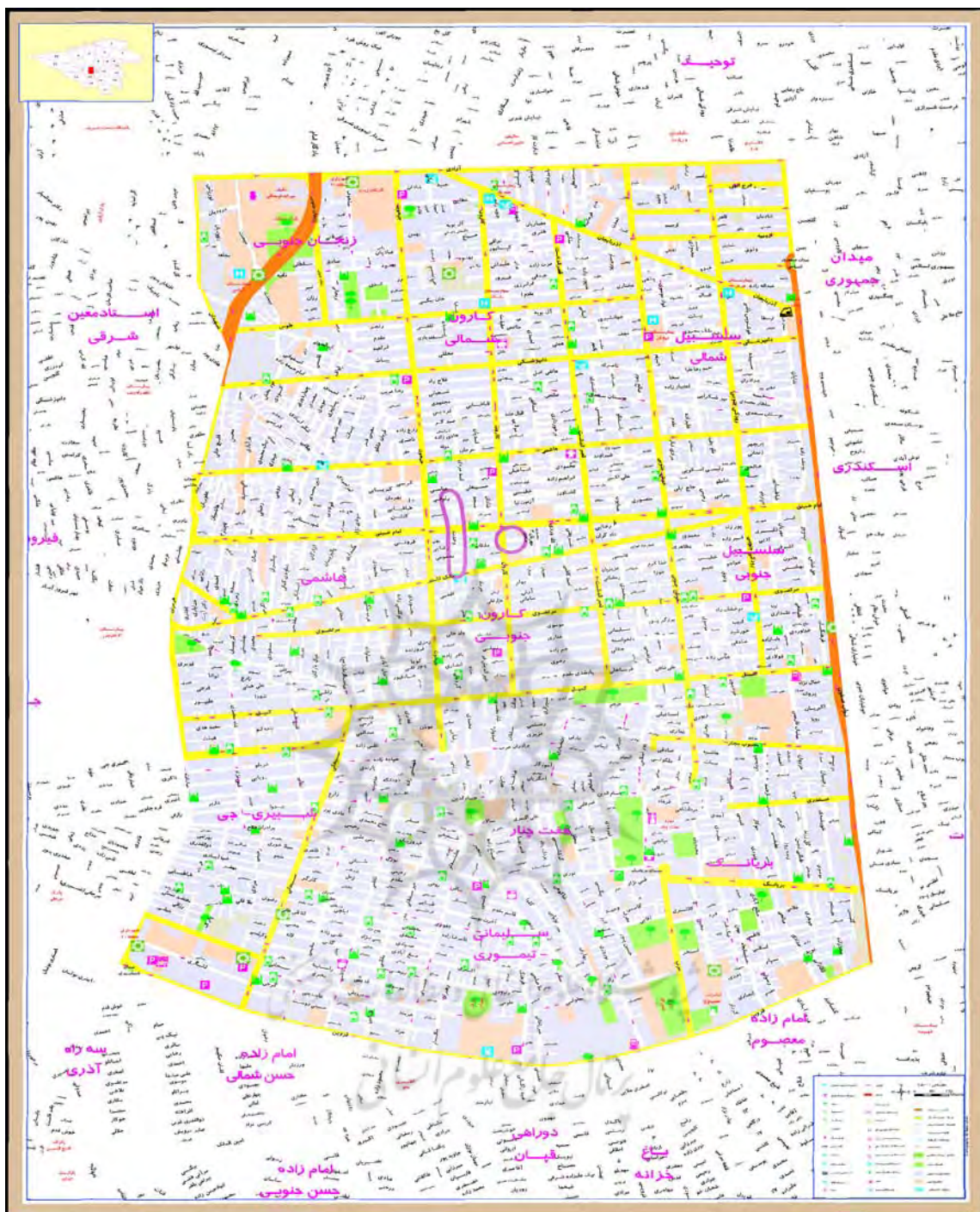
اثر غیرمستقیم درختان در کاهش دمای هوا باعث صرفه جویی در هزینه انرژی و همچنین کاهش آلودگی می‌شوند. در شهرهایی که پوشش درختی خوبی دارند، انرژی خورشید باعث بهبود چرخه‌های طبیعی آب، هوا و مواد غذایی می‌شود.

کاهش میزان سرب: درختان در کاهش میزان سرب به ویژه در حاشیه جاده‌ها و شاهراه‌ها نقش موثری دارند. درختان ۱۰ تا ۲۰ برابر گیاهان علفی و دوبرابر گیاهان زراعی می‌توانند توان رسوب‌گیری داشته باشند (hosseinzadeh, 1993)

موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

منطقه ۱۰ با ۸۱۷ هکتار مساحت کوچکترین منطقه شهرداری تهران بعد از منطقه ۱۷ می‌باشد و دارای ۳ ناحیه و ۱۰ محله است. شاخص‌ترین محلات منطقه عبارت است از سلسبیل، بریانک، حسام‌الدین و قصرالدشت. جمعیت منطقه حدود ۳۲۰ هزار نفر و با تراکم ناخالص جمعیتی حدود ۴۲۰ نفر در هر هکتار است که از این حیث پر تراکم‌ترین منطقه شهر تهران در بین مناطق ۲۲ گانه محسوب شده و جمعیت آن ۴ برابر حد استاندارد و دو برابر میانگین تراکم در شهر تهران است. حدود یکصد هزار خانوار در این منطقه زندگی می‌کنند. زنان ۴۹/۱۵ درصد و مردان ۵۰/۸۷ درصد جمعیت منطقه را تشکیل می‌دهند. ۲۳/۸۶ درصد جمعیت این منطقه به جوانان بین ۱۹ تا ۲۴ سال و ۸۶/۱۲ درصد کل جمعیت منطقه باسواد هستند. این منطقه به لحاظ موقعیت جغرافیایی از شمال به خیابان ازادی از جنوب به خیابان قزوین از شرق به بزرگراه شهید نواب صفوی و از غرب به خیابان شهیدان و بزرگراه یادگار امام (ره) منتهی می‌شود.

منطقه ۱۰ در بخش غربی شهر تهران واقع و با مناطق ۲ (شمال)، ۹ (غرب)، ۱۷ (جنوب) و ۱۱ (شرق) هم‌جوار می‌باشد. این منطقه یکی از مناطق قدیمی شهر تهران است که حدود یک قرن پیش شکل گرفته و تراکم بالای جمعیت از ویژگی‌های بارز منطقه به حساب می‌آید (District 10)

نقشه شماره (۱): موقعیت جغرافیایی منطقه ۱۰ شهر تهران

Source: District 10

روش تجزیه و تحلیل

مدل ابزار برنامه ریزی تحلیلی و استراتژیکی است. منطق رویکرد مذکور این است که راهبرد اثربخش از طرفی باید قوتها و فرصتهای سیستم را به حداکثر برساند و از سوی دیگر ضعفها و تهدیدها را به حداقل کاهش دهد. این منطق اگر درست به کار رود، نتایج بسیار خوبی برای انتخاب و طراحی یک راهبرد اثربخش خواهد داشت. (حکمت نیا و موسوی، ۱۳۸۵: ۲۹۳). در واقع، تحلیل قوتها و ضعفها در محیط درونی و فرصتها و تهدیدها از محیط

بیرونی، جریانی نظاممند است که به ارائه پشتیبانی برای تصمیم‌گیری می‌پردازد. از این رو این مدل می‌تواند یک مرحله اولیه از یک تحلیل با هدف نهایی ارائه دهد و به اتخاذ سیاست‌های لازم برای تناسب میان عوامل داخلی و خارجی بپردازد. (Kajanus, 2000: 718) با این وجود برای موفقیت در انجام روش SWOT لازم است که شناخت خوبی در مورد وضعیت موجود و روندهای حاکم وجود داشته باشد. از این رو تحلیل SWOT دارای دو مؤلفه اصلی به شرح زیر است:

- الف) شاخص‌های شرایط درونی (IFAS): که توسط نقاط قوت و ضعف در وضعیت موجود توصیف می‌شوند.
 ب) شاخص‌های بیرونی (EFAS): که از طریق تهدیدهای موجود و فرصت‌های ناشناخته توصیف می‌شود.

جدول (۳) ماتریس SWOT و نحوه تعیین استراتژی‌ها

نقاط ضعف - W نقاط ضعف را فهرست کنید	نقاط قوت - S نقاط قوت را فهرست کنید	سازمان محیط
استراتژی‌های WO با بهره‌جستن از فرصت‌ها نقاط ضعف را از بین ببرید	استراتژی‌های SO با بهره‌جستن از نقاط قوت درصد بهره‌برداری از فرصت‌ها برآید	فرصت‌ها - O فرصت‌ها را فهرست کنید
استراتژی‌های WT نقاط ضعف را کاهش دهید و از تهدیدات بپرهیز کنید	استراتژی‌های ST برای احتراز از تهدیدات از نقاط قوت استفاده کنید	تهدیدات - T تهدیدات را فهرست کنید

Source: authors, Eftekhari, mahdavi, 2006

یافته‌های پژوهش

هدف این مرحله شناسایی و ارزیابی نقاط ضعف و قوت داخلی محدوده مورد مطالعه است؛ یعنی جنبه‌هایی که در دستیابی تحلیل فضای سبز زمینه‌های مساعد یا بازدارنده دارد مد نظر می‌باشد. از این رو در این قسمت از پژوهش، نقاط ضعف و قوت، فرصت‌ها و تهدیدهای تحلیل فضای سبز منطقه ۱۰ کلان شهر تهران شرح جدول شماره مورد ارزیابی قرار می‌گیرند.

جدول شماره (۱): ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (قوت، ضعف IFE) و عوامل خارجی (فرصت و تهدید EFE)

امتیاز	وزن	رتبه	بررسی و تحلیل فضای سبز منطقه ۱۰ کلان شهر تهران
نقاط قوت (S)			
۰/۵	۰/۲۵	۲	ایجاد دسترسی سواره و پیاده به پارک از طریق دسترسی‌های موجود
۰/۵	۰/۲۵	۲	افزایش جاذبه‌های پارک به منظور افزایش کاربران و طبیعت‌گردی به وسیله ایجاد گل و گیاه و کتاب‌خانه
۰/۱۲	۰/۱۲	۱	طراحی کارکردهای متنوع در پارک به منظور ثبات فعالیت پارک مانند بوستان هفت چنار
۰/۱۲	۰/۱۲	۱	بازسازی سیستم روشنایی بوستان خانواده
۰/۱۲	۰/۱۲	۱	راه‌اندازی سیستم آبرسانی بارانی و بوستان‌های اعتماد و ناظمی و رفیوز میانی بزرگراه نواب
۰/۱۲	۰/۱۲	۱	بازپیرانی فضای سبز برخی بوستان‌ها، تعمیر و مرمت سرویس‌های بهداشتی بوستان‌های کارون، شهدا و کودک
نقاط ضعف (W)			
۰/۰۷	۰/۰۷	۱	غیر قابل پیش‌بینی بودن فعالیت‌ها و مراجعان به پارک با عنایت به مناسب ندیدن محل پارک از دیدگاه برخی از شهروندان
۰/۱۴	۰/۱۴	۲	ضربه‌پذیر بودن عملکرد پارک با توجه به فقدان زمینه فرهنگی
۰/۰۷	۰/۰۷	۱	کمبود سرانه فضای سبز با توجه به تراکم جمعیت منطقه

۰/۰۷	۰/۰۷	۱	امکان ایجاد مزاحمت‌های عبوری افراد با توجه به موقعیت پارک و وجود افراد بزهکار و شرایط اجتماعی جامعه و معتادان
۰/۰۷	۰/۰۷	۱	نبود تجهیزات مناسب برای رفاه و امنیت کودکان در پارک‌ها
۰/۱۴	۰/۱۴	۲	عدم برخورداری از سرویس‌های بهداشتی مناسب در پارک‌ها و بوستان‌ها
۰/۰۷	۰/۰۷	۱	عدم روش مناسب آبیاری گیاهان و درختان
۰/۰۷	۰/۰۷	۱	عدم برخورداری از سیستم روشنایی مناسب در پارک‌ها و بوستان‌ها
۰/۰۷	۰/۰۷	۱	عدم رعایت طراحی معماری و شهرسازی در ساخت فضاهای سبز منطقه
۰/۰۷	۰/۰۷	۱	عدم کانکس‌های مرتبط با کمک‌های اولیه در زمان بروز حوادث
۰/۱۴	۰/۱۴	۲	عدم مدیریت صحیح شهرداری بر پارک‌ها و بوستان‌ها و فضاهای سبز ایجاد شده در دو طرف اتوبان‌ها
۲/۴۶	۱		جمع کل

امتیاز	وزن	رتبه	بررسی و تحلیل فضای سبز منطقه ۱۰ کلان شهر تهران
فرصت‌ها (O)			
۰/۶۶	۰/۳۳	۲	اجرای پروژه احداث باغچه در دو طرف مسیر خیابان امام خمینی (ره)
۰/۱۶	۰/۱۶	۱	تغییر کاربری‌های از فضای سبز به کاربری‌های مسکونی و تجاری
۰/۱۶	۰/۱۶	۱	برخورداری از شرایط مناسب برای ایجاد راه اندازی کلینیک گیاه پزشکی منطقه و سایت ورمی کمپوست و تولید قارچ در بوستان نیلوفر، بازسازی آبنمای میدان جمهوری
۰/۶۶	۰/۳۳	۲	تبلیغ و اطلاع رسانی از فعالیت‌های پارک در سطح شهر جهت جذب بیشتر شهروندان
تهدیدها (T)			
۰/۲۵	۰/۲۵	۱	افزایش آلودگی هوا و صوتی به دلیل کمبود سرانه فضای سبز متناسب با منطقه
۰/۲۵	۰/۲۵	۱	از بین رفتن توان اکولوژیکی منطقه به دلیل رشد غیر طبیعی جمعیت
۰/۲۵	۰/۲۵	۲	تأثیر آلاینده‌ها و آلودگی‌های هوا بر فضای سبز در راستای تخریب آن‌ها
۰/۲۵	۰/۲۵	۱	عدم استفاده از متخصصان در زرع‌ها و پروژه‌های اجرایی در ارتباط با فضای سبز منطقه
۲/۶۴	۱		جمع کل

Source: authors

جدول شماره (۲): ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (قوت، ضعف (IFE) و عوامل خارجی (فرصت و تهدید (EFE)

بخش‌های مطالعات ماتریس SWOT	عوامل داخلی (قوت، ضعف (IFE)	عوامل خارجی (فرصت و تهدید (EFE)
جمع کل	۲/۴۶	۲/۶۴

Source: authors

جمع بندی و نتیجه گیری

عرصه‌های عمومی مهمترین بخش شهرها و محیط‌های شهری‌اند که نقش فعال در سلامتی شهر و شهروندان ایجاد می‌کنند در چنین عرصه‌هایی بیشترین ارتباطات شامل می‌شود. یکی از مهم‌ترین عناصر این مجموعه‌ها، پارک‌ها و فضاهای سبز شهری‌اند که نقش فعال در سلامتی شهر و شهروندان ایفا می‌کنند. امروزه با توجه به رشد نامورن شهرها و تخریب فضای سبز و زمین‌های حاصل خیز لازم است که قوانینی اتخاذ گردد که از قدرت اجرایی برخوردار باشد و هر گونه ساخت و ساز را مشروط بر اختصاص زمینی برای فضای سبز گرداند. توجه به این نکته ضروری است که حد سرانه فضای سبز با رشد جمعیت کاهش یافته و جوابگوی این جمعیت انبوه نبوده است.

در مرحله اول نیاز است که تمام نیروی کاری سازمان تخصص لازم را داشته باشند زمانی که طراحان غیر متخصص باشند از مردم ما انتظار نمی‌رود که در قبال فضای سبز شهر خود مسئول باشند عدم توجه به فرهنگ شهر موردنظر باعث گردیده است در بعضی از شهرها فضای سبز پناهگاهی برای افراد ولگرد و معتادین گردد که این امر باعث گردیده محیط فضای سبز ناامن و غیر استفاده برای مردم عادی کرده است عدم توجه به گونه‌ها بومی در طراحی و کاشت و جایگزین کردن گونه‌های غیر بومی و وارداتی باعث گردیده علاوه بر اینکه هزینه‌ها را چند برابر کرده

درصد موفقیت طرح بسیار پائین و دوام چندانی نداشته باشد. همچنین بر اساس تجزیه و تحلیل عوامل داخلی و عوامل خارجی جمع کل هر ستون محاسبه شده است. عدد بدست آمده عوامل داخلی (قوت، ضعف IFE) ۲/۴۶ است و عدد بدست آمده عوامل خارجی (فرصت و تهدید EFE) ۲/۶۴ است. عدد ۲/۵ به عنوان عدد متوسط در تجزیه و تحلیل مدل swot (سوات) در نظر گرفته می‌شود و در نتیجه گیری عوامل داخلی (قوت، ضعف IFE) می‌توان گفت چون عدد بدست آمده کمتر از عدد ۲/۵ است نشان دهنده غلبه‌ی نقاط ضعف بر نقاط قوت است. و در نتیجه گیری عوامل خارجی هم (فرصت و تهدید EFE) چون عدد بدست آمده کمتر از عدد ۲/۵ است نشان دهنده غلبه‌ی تهدیدها بر فرصت‌ها است و می‌توان گفت که فضای سبز منطقه ۱۰ شهر از کمبود سرانه برخوردار است و از طرف دیگر جمعیت این منطقه در حال افزایش است و میزان فضای سبز منطقه ۱۰ شهر تهران با فضای سبز استاندارد مطابقت ندارد. لذا برای بهبود و توسعه فضای سبز منطقه ۱۰ کلان شهر تهران راهبردهای علمی کاربردی زیر ارائه می‌گردد

۱. بر اساس استراتژی‌های تهاجمی، تدافعی، بازنگری و تنوعی راهکارهای زیر پیشنهاد می‌گردد:
۲. حفظ فضای سبز موجود و جلوگیری از تخریب آن‌ها؛
۳. در اولویت قرار دادن توسعه فضای سبز در محلات محروم منطقه ۱۰ از لحاظ سرانه پارک و فضای سبز؛
۴. مدیریت درختان خیابانی و پارکهای عمومی؛
۵. انتخاب گونه‌های مناسب گل و گیاه و درخت سازگار با اقلیم شهر تهران؛
۶. بررسی امکان استفاده از زمین‌های رها شده در منطقه به منظور گسترش فضای سبز؛
۷. کف پوش زمین بازی بچه‌ها در پارک‌ها و بوستان‌ها اصلاح و از رنگ‌های شاد جهت تجهیزات زمین بازی کودکان استفاده شود. به منظور افزایش ایمنی کودکان تعبیه گردد
۸. بهسازی مسیرها با ایجاد روشنایی جهت امنیت روانی و جسمانی کاربران،
۹. نظارت و رسیدگی به گیاهان موجود در پارک
۱۰. نظارت و کنترل بر حفظ و نگهداری پارکها و فضای سبز عمومی و همچنین اجرای فضای سبز در محدوده منطقه، بر اساس برنامه‌های ابلاغی و با رعایت ضوابط مربوطه.
۱۱. انتخاب پیمانکاران خدمات شهری و فضای سبز بر اساس آئین‌نامه‌ها و ضوابط معاون خدمات شهری مرکز و نظارت بر حسن انجام کار آنها.
۱۲. نظارت و کنترل بر جلوگیری از سد معبر و نصب آگهی در محل‌های غیرمجاز، گردش احشام و تخلیه زباله و نخاله در معابر و معرفی دوره گرد‌ها و سایر عوامل محل رفاه شهروندان به مراجع ذیصلاح.

References

- Bahram Soltani, Kambiz, 1370, Application of Urban Green Space in Comprehensive Plans and Principles of Comprehensive Design and Park Design Principles. Journal of Growth Education, Geography, 2011 (Issue 45)
- Balram, Sh and Dragicevic, S (2005); Attitudes Toward Urban Green Space: Integrating Guestionnaire Survey and Collaborative
- Eftekhari Rukn al-Din, Abdor Reza, Mahdavi, 2006, Rural Tourism Development Strategies (Case Study of Lavasan Village)

- Deh Cheshmeh, Mostafa, Zangi Abadi, Ali, 2008, Feasibility study of ecotourism capabilities of Chaharmahal va Bakhtiari province by SWOT method, Journal of Environmental Studies, thirty-fourth year, 20th
- GIS Techniques to Improve Attitude Measurements. Landscape and Urban Planning Journal 75
- Ghorbani, Rasool, Teimuri, Razieh, 1388. An Analysis of the Role of Urban Parks, Human Geographic Research, No. 4
- Hekmat Nia, Hossein, Mirnieh Mousavi, 2006, Model Application in Geography with Emphasis on Urban and Regional Planning, New Science Publishing
- Hekmat Nia, Hasan, 2010, Land Use Planning in Behbad City Using Analytical Model, Quarterly Journal of Iranian Islamic Studies
- Hataminezhad, Hossein, Omranzadeh, Behzad, 1993, Evaluation, evaluation and proposal per capita of urban green space (Case study of Mashhad Metropolis) Journal of the Iranian Geographic Society, 2008 (Issue 2)
- Hosseinzadeh Dalir Karim, 1993, Journal of Growth Geography. , Application of Urban Green Space in Comprehensive Design and Parks Design Principles
- Mousavi Jahromi, Yeganeh, 2009, Economic Development and Planning
- Millward, A & Sabir, S., (2011). Benefits of a forested urban park: What is the value of Allan Gardens to the city of Toronto, Canada, Landscape and Urban Planning Journal 100: 177-188.
- Mohammad Nejad, Naser, Bahmanpour, Hooman, 2009, Investigating the Effects of Urban Development on Green Space in Tehran and Presenting Management Solutions of the Journal of Environmental Science and Technology, 11th,
- Mohammadi, Mehdi, Parezgar, Ali Akbar, 2009, Spatial Distribution Analysis and Urban Parks Location, Urban Management Quarterly, No. 23
- Mohammadi, Jamal, Ahmadian, Mehdi, Freedom Train, Saeed, 2011, Analysis and Evaluation of Sustainable Distribution and Development of Green spaces, Urban Management Quarterly, No. 29
- Mohammadi, Jamal, Mohammadi Dehsheshmeh, Mostafa, Abaft Yeganeh, Mansour, 2011, Qualitative Evaluation of the Role of Urban Green spaces and Optimizing the Use of Citizens in Shahrekord, Environmental Issue, thirty-third year, No. 22
- Pourmohammadi, Mohammad Reza, 1382, Publication of the Party. , Urban land use planning
- Ramezani, Vida, 2010, Ferdowsi University of Mashhad, The Basics and Methods of Urban Planning (land use and its features, Faculty of Architecture and Urban Development).
- Seyyednia, Ahmad, 1382, Urban Green Space, The Green Book of the Municipalities, Volume 9, Tehran, Municipal Organization, and Dejariyah of the country
- Shi, L (2002); Suitability Analysis and Decision Making Using GIS. Spatial Modeling Urban Planning 75 18-34
- Detailed design of district 10 in Tehran, 2005, Mazand Consulting Engineers
- Tabataba'i Nejad, Mahdi, 1998, The role of urban parks in sustainable development of cities, Tehran city, Master's thesis, Faculty of Humanities and Social Sciences of Tabriz University
- Zarabi, Asghar, Tabriz, Nazanin, 2006, Urban Green Space Optimization Planning, Sabzeh Quarterly Journal, No. 12